

doi:[10.29285/actapinteriana.2023.9.43](https://doi.org/10.29285/actapinteriana.2023.9.43)

A vallási autoritás modern kori védelme¹

Linda Zagzebski

The University of Oklahoma, Department of Philosophy

lzagzebski@ou.edu

Zagzebski, L. (2023): *A vallási autoritás modern kori védelme. A Modern Defense of Religious Authority. Acta Pintériana, 9: 43-52.*

Abstract: One of the principal characteristics of the modern world is the rejection of all sorts of authority: epistemic, moral, religious, or political. Traditional sources of belief, including, of course, the teachings of the Church, became discredited due to the ascendancy of modern science, that offers options, instead of moral prescriptions. Zagzebski's article is an attempt to refute one of the main arguments for rejecting authority, namely, that it is incompatible, if not downright inconsistent with autonomy. Supposing that the ultimate authority over the self is the self, an autonomous person not only has the right to reject external authority, but has an obligation to do so. The challenge posed by the modern defenders of autonomy was first met in the political domain by Joseph Raz's very influential argument (pre-emption thesis, normal justification thesis) that defended political authority. Zagzebski claims that a simple generalization of Raz's argument results in a parallel defense of moral and religious authorities. Self-directing persons have their reasons for acting, and it is rational to act on those reasons the best possible way. If this is identical with the one proposed by the authority, self-direction will propose to follow the authority. Therefore, under these conditions, acting on authority is not only compatible with autonomy but follows from it. The ways of exercising authority can be criticized but there are no grounds for objecting moral or religious authorities because of them being incompatible with autonomy.

I. Az autoritás elutasítása a modern korban

Gyakran tapasztalhatjuk a modern világ egyik jellegzetességét, azt, hogy teljes egészében elutasítja az autoritás létjogosultságát, vagy legalábbis abban a mértékben, amennyiben elutasítani lehetséges anélkül, hogy bekövetkezne a társadalom összeomlása. A politikai autoritás szükségessége kénytelen-kelletlen elismerést nyert annak érdekében, hogy megelőzze a társadalmi katasztrófát, ám azt, hogy morális tekintély nem létezik, általában annyira nyilvánvaló tényként kezelik, hogy már magyarázatra sem szorul. Patrick Hurley például azt állítja az egyetemi logikai szöveggyűjteményében, hogy egy morális ítélet esetében a tekintélyre való hivatkozás az *ad verecundiam* érvelési hiba iskolapéldája:

„Ha valaki úgy akarna érvelni, hogy az abortusz erkölcsstelen cselekedet, mert egy filozófus vagy egy vallási vezető ezt állította, akkor függetlenül a hivatkozott

¹ A fordítás alapja: L. ZAGZEBSKI (2016): *A Modern Defense of Religious Authority. Logos: A Journal of Catholic Thought and Culture*, 19(3/Summer): 15-28. doi:[10.1353/log.2016.0024](https://doi.org/10.1353/log.2016.0024)
Köszönjük a szerzőnek a magyar fordítás közléséhez szükséges jogok nagylelkű átengedését!

tekintély minőségétől, ez egy gyenge érv lenne. Ezeken a területeken olyan sok kérdésről folyik késhegyre menő vita, hogy nem létezik olyan hagyományos bölcsesség, amely alapot nyújthat a tekintélynek.” (HURLEY 2008, p. 133)

Hurley nem egyszerűen csak azt gondolja, hogy a vitatott területeken nyilvánvalóan nem létezik erkölcsi autoritás, hanem azért gondolja így, mert ezek a területek vitatottak. Eleve nem is mérlegeli annak a lehetőségét, hogy valaki épp azért *rendelkezhet* tekintéllyel, hogy erkölcsi előírásokat fogalmazzon meg.

Az autoritás elutasítása jelen van nemcsak az erkölcsi meggyőződés, hanem a legtöbb más meggyőződés tartományában is. Többnyire a modern tudomány felemelkedésének szokás tulajdonítani azt, hogy az emberek elvesztették bizalmukat a felfogásuk alapját képező hagyományos forrásokban, köztük természetesen az egyház tanításában. A tudomány presztízsének köszönhetően a tudományos szakértő alakja vált a meggyőződésünket alakító autoritás legközelebbi megfelelőjévé, s ha az ismeretelmélet birodalmában, vagyis a meggyőződésünket formáló birodalomban, létezik még valamiféle maradványa az autoritásnak, akkor azt a tudomány birtokolja. De míg az emberek gyakran megfogadják valamely ezoterikus terület gurujának szavát, a tudomány képviselőinek nincs semmiféle erős értelemben vett tekintélyük. Teljes egészében az egyén választásától függ, hogy akar-e hinni valamelyik szakértő véleményében vagy sem. Nincs semmiféle parancsoló jellegű meggyőződés, és engedelmeskedni sem kötelező.

Létezik-e bármilyen *jó* okunk arra, hogy a hit és az erkölcs területén elveszük a tekintélyt? Úgy gondolom, hogy két ilyen érdekes és nagy befolyással rendelkező indok létezik. Az egyik John Locke-ra megy vissza, aki úgy érvelt, hogy a hitet nem lehet megparancsolni az embereknek, mert ennek a parancsnak lehetetlen engedelmeskedni.

„Mert ugyan mire volna jó törvénnyel elrendelni azt, ami senkinek nincs hatalmában, hogy megtegyje, bármennyire is akarná? Nem az akaratunk körébe tartozik, hogy ezt vagy azt igaznak higgyük.” (LOCKE 2009, p. 24; 1973, p. 99)

Ha az autoritás a parancsolás jogát jelenti, akkor a hit felett nem létezik ilyen autoritás.

Locke-nak ebben az állításában, miszerint a hit nem áll az akarat ellenőrzése alatt, van némi igazság, ami széleskörű vitához vezetett az episztemológia területén, de nem értem, miért lenne nehezebb parancsra hinni, mint elhinni azt, amit egy hétköznapi beszélgetés során az emberektől hallunk. A körülményektől függ. Tegyük fel, hogy Ann barátnőm azt mondja nekem: *„Sosem fog hozzámenni feleségül.”* Minden bizonnyal lehetséges elhinnem, amit mond, s ha okom van feltételezni, hogy Ann megbízható és őszinte, s akkor még helyénvaló is, hogy így teszek. Mindannyian elhiszünk sok-sok dolgot, amit mások mondanak nekünk, s gyakran jó okunk van rá, hogy így tegyünk. De képzeljük most el ugyanezt a helyzetet, annyi változtatással, hogy Ann egy kicsit másképp fogalmazza a mondatot. Nem azt mondja, hogy *„Sosem fog hozzámenni feleségül”*, hanem mondjuk azt, hogy *„Hidd el nekem, sosem fog hozzámenni feleségül.”* Fogalmazhat azonban még ennél is parancsolóbb módban, ha azt mondja *„Sosem fog hozzámenni feleségül. Ezt el kell hinned nekem.”* Mindegyik esetben tudom, hogy Ann azt akarja, hogy higgyek neki, és azt is tudom, hogy ő maga elhiszi azt, amit mond. Mindegy, hogy milyen okból gondolom azt, hogy Ann hozzájutott a barátnőnk házassági hajlandóságát érintő belső információhoz, ez lehet mindegyik esetben ugyanaz. Talán nem tetszik az, ahogyan a harmadik esetben fogalmaz, de nem látom okát, miért kéne azt gondolnom, hogy képtelen vagyok követni a parancsot. Ha el tudom fogadni Ann bizonyítékait ebben az adott kérdésben, miért is gondolnám azt, hogy képtelen vagyok hinni neki, csak azért, mert a bizonyítékait explicit felszólítás formájában fogalmazza meg? Nem az a kérdés, hogy tudok-e parancsra elhinni valamit, hanem az, hogy el kell-e hinnem.

Létezik egy második oka is annak, hogy a modern korban miért utasítják el széles körben az autoritást a hit kérdésében, s ennek az oknak nagyon súlyos következményei vannak az emberi élet szinte minden területén. Az általános vélekedés úgy tartja, hogy az autoritás összeegyeztethetetlen az autonómiával.

Az autonómia fogalma abban az értelemben, ahogyan a mai diskurzusból használják, Kanttól származik, valamint a Kant munkáját megalapozó filozófusoktól, de a fogalom olyannyira átítatta kultúránkat, hogy olyan különböző fogalmak mosódnak össze benne, mint a sztoikus önállóság, az egzisztencialisták hitelesség fogalma, a teljesség és legfőképpen a függetlenség fogalma. Legalapvetőbb formájában azonban azt a nézetet nevezzük „autonómiának”, amely szerint az egyén feletti legfelső tekintély maga az egyén, s az autonómiának ez az értelmezése áll látszólag összeütközésben az autoritással. Ez készítette Robert Paul Wolffot híres érvének megalkotására, mely szerint az autoritás és az autonómia fogalmának konfliktusa miatt az anarchizmus az egyetlen elfogadható politikai berendezkedés (WOLFF 1998), s ez vezetett ahhoz az általánosan elterjedt nézethez, hogy az élet vagy halál kérdésében a végső szó joga magát az egyént illeti meg. Az autonómiának ebben az értelemben vett fogalmában az a különösen érdekes, hogy nemcsak egyszerűen morális rossznak tekinti az autoritás gyakorlására irányuló próbálkozást, hanem morális rosszá válik az is, ha valaki elfogadja az autoritás útmutatását. Ha valaki hisz az autoritásban és eszerint cselekszik, akkor nem úgy cselekszik, ahogyan egy önmagát irányítani képes embernek cselekednie kellene. Vélhetőleg saját személyiségének árt vele. Tehát az egyes ember autonómiája sérülhet saját maga és másik személy által egyaránt. Az autoritás és az autonómia között felsejlő konfliktus tehát nagyon súlyos. Ezen érvelés mentén egy autonóm személynek nemcsak joga van ahhoz, hogy elutasítsa a külső autoritást, hanem ez egyenesen a kötelessége is.

Ezért aztán nem meglepő, hogy a tradicionalisták körében az autonómiának nagyon rossz híre van. Valószínű, hogy mindenki, aki a demokráciára értéként tekintő országban nőtt fel, azt mondja, hogy az állam politikai berendezkedésének autoritása az általa kormányzott emberek beleegyezéséből ered, de arra a kérdésre, hogy „*Miért fontos, hogy a kormányzásnak alávetett emberek beleegyezésüket adják?*”, már bizonyára különféle válaszokat kapnánk. Ha általánosságban tesszük fel az autoritás forrására vonatkozó kérdést, akkor a tradicionalisták valószínűleg a természetes erkölcsi törvényre (*lex naturalis*) utalnak majd, vagy arra, hogy a világot Isten kormányozza. Ha ekkor feltesszük nekik a kérdést, hogy miért hisznek a vallási autoritásban, például a Katolikus Egyház tanítói tekintélyében, arra azt felelik, hogy azért, mert az Egyházat Krisztus alapította. Ha pedig a Szentírás autoritásának forrása a kérdés, arra az a válasz, hogy az isteni kinyilatkoztatásból származik. Ha a megkérdezett muzulmán, akkor azt fogja állítani, hogy a *saría* isteni kinyilatkoztatáson alapuló törvény. Az autoritásnak sok más igazolása is létezik, melyeket természetesen mind felsorolhatnánk, de az autoritás védelmezője szinte mindegyik esetben elfogadja azt az álláspontot, hogy az autoritás összeegyeztethetetlen az autonómiával. A Wolf-típusú anarchisták és a tradicionalisták között a különbség annyi, hogy míg az előbbiek az autonómiát, az utóbbiak az autoritást tisztelik. Abban azonban megegyeznek, hogy nem lehetünk mindkettő birtokában.

Érthető, hogy a nagy vallások valamelyikének hagyományos hívője szkeptikus az autonómiával kapcsolatban, mert a nagy vallások autoritás szerkezete időben megelőzi az autonómia feltalálását, és sok értelmező véli úgy, hogy az autonómia fogalma épp ezeknek a tekintélyeknek a tudatos elutasításából ered. Ez a nézet valószínűleg nem felel meg az igazságnak, de már nem az a kérdés, hogy mi mozgatta a történelmi személyeket. Az a felfogás, amely szerint az autonómia és az autoritás nagyon nehezen összeegyeztethető, ha nem egyenesen összeférhetetlen fogalmak, drámai hatással van arra, hogy hogyan látjuk a vallási tanításba vetett hit igazolásának kérdését. Egy tipikus autonómiahívő ateista szempontjából nézve a vallási közösségek tagjai a közösségükön belül nem igazolható módon rendelik alá magukat az autoritásnak. A közösségen belüli perspektívából szemlélve azonban jogos az autoritás elfogadása a közösségen belül létező többi meggyőződésre való hivatkozással, például hogy „*Az Egyházat Krisztus alapította.*” Ez nem feltétlenül problematikus dolog. Nincs azzal semmi baj, ha valaki egy hagyomány része, s ha az ezáltal a hagyomány által igazolt több meggyőződést is a magáénak vall. De ha elfogadjuk azt a feltételezést, hogy autoritás és autonómia egymással összeegyeztethetetlen

fogalmak, valójában azt tesszük lehetővé az autonómia sok támogatója számára, hogy elutasítsa a vallásos közösségek autoritás szerkezetét anélkül, hogy kellően megvizsgálná, hogy ténylegesen milyen következményekkel jár az autonómia. A hagyományos vallási közösségek tagjai számára történelmi és kulturális nézetkülönbségek teszik nehezzé, hogy elfogadják az autonómia modern védelmezői által megfogalmazott kihívást, az utóbbiak saját feltételei alapján, pedig azt gondolom, hogy ezt meg lehet, és meg is kell tenni.

Javasolom, hogy vizsgáljuk meg, milyen volt a Robert Paul Wolff által megfogalmazott kihívás fogadtatása politikai téren. Abból a premisszából kiindulva, hogy az egyén feletti legmagasabb autoritás maga az egyén, Joseph Raz egy nagyon nagy hatású érveléssel vette védelmébe a politikai autoritást három évtizeddel ezelőtt, egy olyan érveléssel, amely azóta klasszikussá vált a politikai liberalizmus történetében. Az én érvelem pedig az, hogy ha egyszerűen általánosítjuk Raz érvelését, akkor a politikai autoritással párhuzamosan a morális és a vallási autoritás védelméhez jutunk. Mindebből arra a következtetésre jutok, hogy ha a politikai autoritás összeegyeztethető az autonómiával, akkor a vallási és a morális autoritás úgyszintén az.

II. Hogyan vezethető le az autonómiából az autoritás létjogosultsága?

Joseph Raz könyve a *The Morality of Freedom* (A szabadság erkölce) mérföldkövévé vált a politikai liberalizmus hagyományában (RAZ 1986). Ebben a könyvében és későbbi munkáiban Raz azt mutatta meg, hogy a politikai állam autoritása hogyan védhető meg abból a premisszából kiindulva, hogy a legmagasabb szintű autoritás minden személy fölött maga a személy. Wolff anarchizmusának korai hatása eltűnt, s Raz még mindig az angol nyelvű jogfilozófiai szakirodalom egyik legnagyobb hatású szerzője.

Raz javasol néhány általános érvényű tézist az autoritásról, mielőtt a gyakorlat, és elsősorban a politika területére lépne. Az egyik tézisben azt fogalmazza meg, mit jelent, ha valaki autoritást követve cselekszik, vagyis a preemptivitás tézisének. Ez a tézis azt mondja ki, hogy az autoritást követő cselekvés azt jelenti, hogy valaki egy mérvadó irányelv figyelembevételével cselekszik, mely irányelv felülírja a cselekvő minden egyéb, cselekvésre vagy nem cselekvésre készítő indokát. Például amikor autóba ülünk, sok érv szól amellett és az ellen is, hogy megálljunk a piros lámpánál. A megállás mellett szólhat az, hogy biztonságosabb megoldásnak tűnik, hogy nem akarunk közlekedési kihágást elkövetni, s a törvény is ezt írja elő. A mellett is vannak indokok, hogy ne álljunk meg, lehetséges, hogy helyzetünkben adódóan épp nagyon kell sietnünk, vagy eléggé valószínűnek tűnik, hogy biztonságosan meg tudjuk csinálni, s nem kapnak rajta. Ha minden érvet összegzünk, miután megfelelőképp mérlegeltük őket, majd mindent figyelembe véve úgy döntünk, hogy megállunk, akkor nem az autoritást követve cselekszünk. Az autoritásnak engedelmességgel csak akkor cselekszünk, ha *azért* állunk meg, mert a törvény *azt* mondja. Az autoritás alapján véve az a normatív hatalom, amely mások számára preemptív (megelőző/tartalomfüggetlen) okot szolgáltat a cselekvésre.

A preemptivitás tézise semmit nem mond azzal kapcsolatban, hogy nekünk *kell-e* követnünk az autoritást, amikor cselekszünk. Ehhez egy másik tézis megalkotására volt szükség, amit Raz a *Normal Justification* (szabályos/természetszerű/szokásos igazolás) tézisének nevez. Ez a tézis azt mondja ki, hogy természetes módon úgy mutatható ki, hogy valaki rendelkezik-e autoritással egy másik ember fölött, hogy kimutatjuk, valószínűbb, hogy az illető személy úgy cselekszik a saját érdekében, hogy elfogadja és megpróbálja követni a feltételezett autoritás irányelveit, nem pedig úgy, hogy megpróbálja közvetlenül elérni ezeket a saját célokat (vö. RAZ 1986, p. 53). Más szóval, mivel minden, önmagát irányítani képes személy cselekvésének különféle okok a mozgatórugói, racionális dolog, az adott indokoktól vezérelve a cselekvés lehető legjobb módját választani. A legjobb mód néha az, hogy az illető közvetett stratégiát követ, vagyis követi azt, amit A autoritás előír számára. Ha a saját indokaitól vezérelve jobban tud cselekedni A előírásait követve, mint független cselekedetei révén, akkor

önirányító képessége ezt fogja számára javasolni. Ez a hatékony eszköz céljai eléréséhez. Azáltal, hogy preemptív módon az autoritás irányelveit követi, hagyja, hogy az autoritás képviselje őt a céljai eléréséhez vezető úton. Az autoritást követő cselekedet tehát nem csak egyszerűen összeegyeztethető az autonómiával ezen feltételek mentén, hanem egyenesen belőle következik.

Raz célkitűzése az, hogy a *Normal Justification* (szabályos/természetes igazolás) elve alapján igazolja a jogrendszer létjogosultságát. Én nem alkottam magamnak véleményt arról, vajon sikeres lehet-e egy erre irányuló vállalkozás. Szeretném viszont felhívni a figyelmet Raz autoritást igazoló tézisének általános érvényére. Egy önmagát önállóan irányító, racionális döntéshozatalra képes személynek sokféle célja van, ezek némelyikét sikeresebben lehet elérni más irányítására hagyatkozva, legyen az politikai autoritás vagy egy másik területen működő autoritás. Mindannyian sok gyakorlati céllal rendelkezünk, s ezért az autoritás tézisének igazolását használhatjuk arra, hogy igazoljuk, miért tekintünk valakit autoritásnak olyan területeken, amelyeknek semmi közük nincs a joghoz – legyen az az egészségünk, a számítógépünk vagy az ideális kertépítés kérdése. Nagyon sok *episztemikus* (vagyis az ismeretszerzés területét érintő) célunk is van. Sok olyan terület létezik, ahol fel akarjuk tární az igazságot, s okunk van feltételezni, hogy ezeken a területeken vannak olyan személyek, akiknek autoritása igazolható Raz *Normal Justification* (természetes igazolás) elvének előírásai alapján. Javaslom, hogy alkalmazzuk az igazolás elvét a különböző meggyőződések esetében a következő módon:

III. Az episztemikus autoritás igazolólelve

Egy másik személy episztemikus autoritását előttem az igazolja, ha lelkiismeretes mérlegeléssel úgy ítélem meg, hogy nagyobb a valószínűsége annak, hogy igaz véleményt formálhatok, és elkerülhetem a hamis vélekedést akkor, ha elhiszem azt, amit az autoritás mond, mint ha megpróbálok saját magam véleményt alkotni.

Ha feltételezzük azt, hogy egy önmagát önállóan irányító személy számára az autoritás igazolást nyer a Raz-féle keretben, akkor a véleményalkotást irányító autoritás is igazolható ezzel az elvvel az önmagukat önállóan irányító személyek számára. Ha én egy intellektuális tekintetben reálisan gondolkodó ember vagyok, akkor el kell ismernem, hogy sok olyan ember létezik, akik valószínűleg jobban tudják az igazságot bizonyos kérdésekben, mint én magam. Ha ez így van, s ennek én a tudatában vagyok, akkor a saját önirányításom fogalmazza meg a követelést, hogy higgyem el, amit mondanak, s azért higgyem el, mert ők mondják. Az általános érvényű elv itt az, hogy ameddig úgy ítélem meg, hogy az a módszer, amellyel ők az igazság megismerésére törekszenek – melynek alkalmazása során felhasználják a tapasztalataikat, képességeiket, háttértudásukat és ítélőképességüket –, jobb, mint az enyém, rájuk kell hagynom, hogy eldöntsék helyettem is, hogy adott területen mely állítás mondható igaznak. Én azzal segítem elő a saját céljaim elérését, ha ily módon átengedem nekik a döntést, ők pedig azzal segítenek nekem elérni a céljaimat, hogy az általuk alkalmazott módszer segítségével meg tudják mondani, hogy mely állítások igazak.

Jó pár megválaszolendő kérdés merül fel mielőtt észszerűen indokoltá válik előttem, hogy elhiggyem azt, amit valaki preemptív módon egy bizonyos kérdésben állít. Például lehet, hogy okom van azt hinni, hogy a vélelmezett autoritás nálam valószínűbb módon jut el az igazsághoz, de az autoritásnak épp csak egy hajszálnyival nagyobb az esélye erre. Ha én már véleményt formáltam a kérdésben, akkor könnyen előfordulhat, hogy kevésbé vagyok meggyőződve az autoritás velem szembeni fölényéről az adott kérdésben, mint akkor, ha a véleményemet csak egyszerűen átvettem valakitől. Lehetséges, hogy ilyen helyzetben nem volna okos engedni az autoritásnak. Ez nem az igazolás elvének a minősítését jelenti, hanem azt, hogy elismerjük, milyen nehéz egészen biztosnak lenni abban, hogy egy másik ember valóban episztemikus feljebbvalónk-e egy bizonyos lényeges szempont tekintetében.

Más típusú probléma merül fel akkor, amikor egymással versengő autoritásokról van szó, melyek mindegyike nagyobb valószínűséggel képes az igazság birtokába jutni, mint én, de amelyek egymásnak ellentmondanak, én pedig nem vagyok abban a helyzetben, hogy megítéljem, melyik rendelkezik nagyobb autoritással. Ilyen esetben az lehet az észszerű megoldás, hogy elhalasztjuk a döntést, vagy olyan döntést hozunk, melyben a meggyőződésünk kialakításának alapjául más, eddig még nem említett indokok szolgálnak, például úgy vélekedni, hogy az valószínűbb módon kiállja a jövőbeni reflexióim próbáját. Még nem említettem, hogy önmagamnak mely aspektusait kellene mérlegre tennem, mikor döntést hozok az egymással versengő autoritások értékelésével kapcsolatban, és nem mondtam azt sem, az igazság célja minden más célt felülír. A reflexió egyik célja azonban az, hogy az egyén úgy irányítsa magát, hogy képes legyen elérni a céljait, célokat, amelyek maguk is túlélnek a további reflexiót. Miután annyit reflektálok, amennyi szükséges, megtörténhet, hogy valaki igazolja számomra az episztemikus autoritás igazolásának elvét még akkor is, ha több „autoritás” versenyzik egymással.

Meglehet, hogy Raz *Normal Justification* (természetes igazolás) elve csakúgy, mint az én elvem az episztemikus autoritás igazolására kiegészítésre szorul, s más elvek is segítenek határozottan megválaszolni a kérdést, hogy mit tegyünk vagy mit higgyünk egy bizonyos kérdésben. Az út, mely Raz *Normal Justification* tézisétől addig a következtetésig vezet, hogy egy bizonyos törvényt autoritással bíró törvénynek kell tekintenem, bonyolultabb, mint az az út, amely az én episztemikus autoritás tézisemtől vezet addig a végkövetkeztetésig, hogy egy bizonyos meggyőződést autoritással bíró meggyőződésnek kell tekintenem. Árulkodó azonban az a tény, hogy sok elméleti szakember vélekedik úgy, hogy Raz tézise sikerrel védelmezi a politikai autoritást. S ehhez hasonlóan, nekem úgy tűnik, hogy akik hisznek az autonómiában, mint értékben, azok jól tennék, ha komolyan vennék az általam javasolt episztemikus párhuzamot.

IV. Erkölcsi autoritás

Létezik-e a meggyőzéseknek olyan területe, amely az autoritás határain kívül helyezkedik el? Mint ennek a cikknek az elején említettem, széles körben elterjedt vélekedés az, hogy az erkölcs birodalmában nem létezik autoritás. Aki ezzel ellentétesen gondolkodik, az feltételezhetően nem képes elismerni, hogy mit kell tennie egy önmagát irányító személynek. De vajon következtetések vagyunk-e, ha azt igazoljuk, hogy tudományos kérdésekben egy autoritás útmutatását követve magunkévá tehetünk egy meggyőződést, de ugyanezt erkölcsi kérdésekben nem tehetjük meg? Van-e bármiféle okunk arra, hogy egy számítástechnikai probléma esetén hallgassunk valamely autoritásra, ám ha erkölcsi problémával szembesülünk, akkor ne tegyünk így?

Máris az eszünkbe ötlök egy ilyen ok. Sokan úgy vélik, hogy erkölcsi igazságok nem léteznek, vagy úgy vélekednek, hogy erkölcsi igazságok vannak ugyan, de csakis azért, mert társadalmi úton megkonstruálódnak. Nem azt jelentené-e ez mindkét esetben, hogy nem létezhet autoritás az ezzel kapcsolatos vélekedések igazságát illetően?

Valójában nem ezt jelenti. Addig, ameddig arra törekszem, hogy az erkölcsi felfogásom igaz legyen, amilyen formában igaz lehet, és úgy ítélem meg, hogy ebben az értelemben valószínűbben jutok az igaz felfogás birtokába akkor, ha elfogadom egy másik személy tanúságtételét, mint akkor, ha magam próbálok megtalálni, akkor igazolhatóan teszem magamévá a másik személy tanúságtétele által hitelesített erkölcsi felfogást, még akkor is, ha az erkölcsi meggyőzések nem ugyanolyan értelemben igazak, mint a tudományos és egyéb úgynevezett „tényszerű” tudáson alapuló felfogások. Valójában nem is kell azt gondolnom, hogy az erkölcsi felfogások akármilyen értelemben is igazak lehetnek. Amíg meg vagyok győződve arról, hogy egyes erkölcsi felfogások jobbak, mint mások, addig jogos lépés részemről, ha egy autoritást követve teszek magamévá egy erkölcsi felfogást, amennyiben úgy ítélem meg, hogy az illető személy morális felfogása valószínűen jobb, mint az enyém adott vonatkozásban.

A „jobb”, ebben az esetben jelentheti azt, hogy érvekkel jobban alátámasztott, vagy jobban segíti a közösséget abban, hogy elérje a békés egymás mellett élés kitűzött célját, vagy jobb abban az értelemben, hogy olyan meggyőződéssel szolgál számomra, amelyet mostantól számítva még tíz év múlva is a magaménak mondok majd, vagy valamilyen más értelemben véve jobb. Mivel lelkiismeretes mérlegelést követően ítélem úgy, hogy egy másik személy erkölcsi felfogása valószínűleg jobb, mint az enyém akármilyen értelemben véve, ezért jogosan választom azt a személyt autoritásnak az adott felfogást érintő kérdésben, az igazolás elvének egyszerű módosítását követően.

A másik ok, ami miatt az erkölcsi autoritást el szokás vetni, az, hogy látszólag ellentétben áll azzal, hogy minden egyes személynek joga van a saját lelkiismeretének hangjára hallgatni. Sokféle írás született a lelkiismeret témájában, s néha tekintettek rá úgy, mint az erkölcsi tudás egy másik forrására, ilyen például Szókratész daimónionja, egy belső hang, mely megakadályozza azt, hogy valaki rosszat cselekedjen. A lelkiismeretet azonban csak akkor állíthatjuk be az autoritás ellentétéként, ha úgy tekintünk rá, mint olyan hatalomra, amelynek alkalmazásával én magam független módon képes vagyok megítélni, hogy adott esetben mi a jó és mi a rossz. Ezt a szemléletet kritizálja II. János Pál pápa a *Veritatis splendor* kezdetű enciklikában:

„A személyes lelkiismeretet teszik az erkölcsi ítélet legfőbb fórumává, mely minden külön indoklás nélkül (kategorikusan) és tévedhetetlenül dönthet a jó és a rossz kérdésében. Az elvet, mely szerint mindenkinek követnie kell a lelkiismeretét, azzal a tévedéssel alapozzák meg, hogy az erkölcsi ítélet azért igaz, mert a saját lelkiismeretből fakad. Így azonban az igazság követelménye szertefoszlik, s átadja helyét az őszinteség, a hitelesség, a „magammal való összhang” kritériumának, annyira, hogy ezen az úton eljutottak az erkölcsi ítélet teljesen szubjektív fölfogásához.” (32. §)

Nyilvánvaló, hogy a lelkiismeretet nem lehet végső autoritásnak tekinteni. Létezik azonban egy másik lelkiismeret-felfogás, amely vitathatatlanul végső autoritásnak tekinthető: ez pedig a lelkiismeret, mint bizonyos esetekben, minden figyelembevételével, az igazság megítélésének legjobb módja. Ha így értelmezzük a lelkiismeretet, akkor a legjobb ítélőképességünk nem állhat ellentétben az autoritással, hiszen saját ítélőképességünk mondatja velünk, hogy az autoritás valószínűbb módon juttat el az igazságig, mint saját magunk próbálkozásai. Ha tehát a lelkiismeretet úgy értelmezzük, mint saját magunk legjobb ítélőképességét, akkor az nem áll ellentétben azzal az autoritással, amelyet az erkölcsi meggyőződésre alkalmazott *episztemikus autoritás igazolásának* elve védelmez.

El kell ismernünk, hogy származik néhány hátrány abból, ha az önmagát irányító személy egy autoritást követve választ magának erkölcsi meggyőződést. Bár én úgy gondolom, hogy jogos, ha egy autoritást követve alakítunk ki véleményt akkor is, ha ez a vélemény erkölcsi tartalommal bír, erkölcsi megértésnek nem juthatunk birtokába azáltal, ha elfogadjuk egy autoritás tanúságát. Ha egy erkölcsi autoritás azt mondja nekem, hogy az abortusz rossz, s én ezt azért hiszem el, mert lelkiismeretes mérlegelés után azt gondolom, hogy valószínűbb, hogy az autoritás tisztában van az igazsággal az abortusz erkölcsi igazságával kapcsolatban, mint én, akkor jogos részemről, hogy ezt a meggyőződést valljam, de nem fogom megérteni, miért rossz az abortusz csak azért, mert elfogadom az autoritás véleményét. Kétségtől ez az oka annak, hogy a pápai enciklikákat és más vallási autoritások által kiadott dokumentumokat jellemzően bőséges érvelések kísérik. Néhányan (nem sokan) lehet, hogy elolvassák az egész dokumentumot, és végül azért fogadják el a benne védelmezett nézetet, mert az indoklás meggyőzi őket. Akik így fogadják el az autoritást, azok nem csupán az autoritást követve vallanak egy bizonyos nézetet, hanem azért is, mert hagyják, hogy az okok közvetlen értékelése során az autoritás vezesse gondolkodásukat. Nem tagadom, hogy ők episztemikus tekintetben jobb helyzetben vannak azoknál, akik csakis kizárólag az egyház tanítói tekintélyére hivatkozva tartják immorális cselekedetnek az abortuszt, de nem is az a célom, hogy tagadjam, milyen fontos a megértés egy önálló,

önmagát irányító személy számára, hanem hogy azt bizonyítsam, tévednek az autonómia modern értékének hívei, amikor úgy gondolják, hogy az autonómia ellentmondásban áll azzal, ha egy autoritás követését választjuk. Az a személy, aki egy autoritást követve választja ki meggyőződését, akár erkölcsi kérdések tekintetében, ugyanúgy indokolt döntést hoz, ahogyan a politikai autoritás követése indokolt a politikai liberalizmus hagyományában.

V. Vallási autoritás

Erkölcsi autoritással rendelkező személynek – az eddigiekkel összhangban – olyan ember tekinthető, aki egy erkölcsi kérdésben nagyobb valószínűséggel képes eljutni az igazsághoz, mint mások. Ebben az értelemben például a nagymamánk lehet erkölcsi autoritás. Mivel gondolkodásunk vezérfonala az egyén autonómiájáról alkotott modern feltételezés, az autoritás csakis úgy igazolható, ha vonatkozásba lehet hozni azokkal az okokkal, melyek egy individuális személyt cselekvésre vagy véleményalkotásra készítenek. Mivel ezek az emberek egészen más státuszban vannak, mint a világon élő többi ember, azok, akik az ő szemükben autoritással rendelkeznek, gyakran egészen mások, mint a többiek számára autoritást jelentő személyek. Vannak azonban olyan személyek, akik sok emberből álló csoportok szemében rendelkeznek autoritással, s ezeket a csoportokat részben az köti össze, hogy tagjaik együttesen fogadnak el olyan nemzedékről nemzedékre öröklődő véleményeket, melyeknek továbbadásáról egy autoritás-szerkezet gondoskodik, amelyről a közösség úgy tartja, hogy elsődleges feladata éppen maga a továbbadás. Amikor a tekintéllyel felruházott nézeteket sok nemzedéken keresztül sok embernek adják tovább, hosszú évekkel az után is, hogy egy bizonyos autoritással rendelkező személy meghalt, a kérdés már nem korlátozódik többé arra, hogy melyik személyt fogadjuk el autoritással rendelkező személyként, hanem arra is vonatkozik, hogy mely autoritás-szerkezet a legalkalmasabb arra, hogy általa a jövőben még hosszú idő múltán is autoritással rendelkező tanítást lehessen közvetíteni. Nem meglepő akkor, ha úgy találjuk, hogy az erkölcsi autoritások gyakran beleágyazódnak a hagyományokba.

Véleményem szerint egy vallási közösségen belüli autoritást úgy lehet megvédeni, hogy kiterjesztjük rá ugyanannak az általánosságban az autoritás védelmére szolgáló elvnek az érvényét, amelyet eddig is használtunk. A vallási autoritások gyakran egyszerre episztemikus és gyakorlati jellegűek. Egy vallási közösség episztemikus autoritását előttem az igazolja, ha lelkiismeretes mérlegelést követően úgy ítélem meg, hogy valószínűbb, hogy az igazságban hiszek akkor, ha azt hiszem, amit mi, a közösség hiszünk, ahelyett, hogy megpróbálnék magam eljutni az igazsághoz a közösségtől vagy az egyháztól függetlenül. A közösség gyakorlati autoritását pedig az igazolja a szememben, hogy lelkiismeretes mérlegelést követően úgy ítélem meg, hogy nagyobb valószínűséggel fogok jól élni és jól meghalni, s végső soron elérni az üdvösséget akkor, ha az egyház útmutatását követem, mint ha ezeket a célokat a magam erejére hagyatkozva próbálom elérni.

Van néhány jelentős különbség az egyház (vagy valamely vallási közösség) és az állam (mint politikai alakulat) között, melyek hatással vannak arra, hogy a bennük megnyilvánuló autoritás hogyan igazolható egyes individuális tagjaik vagy alattvalóik szempontjából. Úgy vélem, jelentős különbség az, hogy a modern politikai gondolatot inkább a rossz autoritástól való félelem motiválja, nem pedig a jó autoritás iránti vágy. Történelmi okoknál fogva most fontosabbnak tartják azt, hogy az autoritás létjogosultságának olyan igazolását gondolják ki, amely elejét veszi a zsarnokságnak, ahelyett, hogy olyan funkcióval kívánják felruházni az autoritás birtokosát, amely segítséget nyújtana az állampolgároknak ahhoz, hogy saját egyéni és közösségi javaik megvalósítására törekedhessenek. Ez azt jelenti, hogy az autoritást a lehető legnagyobb mértékben leszűkítik, ami a zökkenőmentesen működő, még elviselhető társadalom fogalmával kompatibilis. A Raz javaslatában felvázolt autoritás az államnak azon képességeire hivatkozva igazolja az állam autoritását, melyek segítik az állampolgárokat

azoknak a céljaiknak a megvalósításában, melyekkel eleve, mint az állam polgárai rendelkeznek. Azok a célok, melyek elérésében az állam segíti az állampolgárokat, nagyon korlátozottak, ugyanis míg az állam a lényeges területeken magas szintű hatalommal bír az állampolgárai felett, hatalma nem terjed ki az állampolgárok életének nagyon nagy részére.

Ezzel ellentétben a különféle típusú közösségeket olyan emberek alkotják, akikben van valami közös, ami a közösségen kívüli emberekből hiányzik. A közösségeknek vannak közösségi céljaik is, melyek nem azonosak azokkal az egyéni célokkal, melyekkel a tagok a közösséghez való csatlakozás előtt rendelkeztek. Ezek olyan célok, melyeket az egyének a közösséghez való csatlakozás következtében tesznek magukévá. Egyes közösségek válhatnak az őket alkotó egyének kiterjesztéseivé, melyekre a tagok úgy hivatkoznak, hogy „mi”, amivel azt jelzik, hogy azonosulnak a közösséggel és céljaival. Egy közösségben az autoritást nemcsak a közösséghez tartozás előtti egyéni célokra, hanem legalábbis részben a közösségi célokra való hivatkozással igazolják. Amikor a közösség egy vallási testület, mint például egy egyház, az autoritást részben az egyéni célokra való hivatkozás igazolja, ami ez esetben az egyéni üdvözülést jelenti, részben pedig az egyház, mint közösségi testület céljaira való hivatkozás, ami ez esetben az egyházon kívüli emberek lelki és testi szükségleteinek szolgálatát jelenti. Egy vallásos testület autoritásának hatóköre tehát sokkal tágabb lehet, mint az államé.

A vallási közösség autoritása más módon lehet kiterjedtebb. A vallásos közösség az ember egyéni céljaira vonatkozó tanításokkal is rendelkezik. Az üdvözülés fogalmát a közösséghez tartozás révén tanuljuk meg, s a közösségi tagság az, amelyen keresztül saját célunkká tesszük. Voltaképpen nem szükséges egy vallási közösséghez tartozni ahhoz, hogy az üdvözülés célját tűzzük ki magunk elé, de az egyén céljai között általában azért szerepel vallási cél, mert egy vallási közösséghez tartozik. Ez azt jelenti, hogy ha a Raz-féle megközelítést használjuk az autoritás igazolására, akkor azt kell mondanunk, hogy sok esetben egy vallási közösség autoritását azokra a célokra hivatkozva igazolják, melyeket az egyének annak a közösségnek az autoritását követve tűztek maguk elé. Hogyan védelmezhető az autoritás érvényessége ebben az esetben az egyéni autonómia követelményeinek figyelembevételével?

Úgy gondolom, hogy a kérdés megválaszolásához azt kell gondosan tanulmányoznunk, hogy mit tesz egy önmagát lelkiismeretesen irányító ember. Az autonómia védelmezői egyértelműen meg vannak győződve arról, hogy az önmagát irányító ember rendelkezik saját célokkal, de azt senki sem gondolja, hogy egy önmagát irányító személy céljai még az előtt körvonalazódnának, hogy az önirányítás folyamata megkezdődött volna. Miközben a természettől belénk plántált valamely cél felé irányítjuk önmagunkat, megtanuljuk, hogyan módosítsuk lépésről lépésre ezeket a célokat. Némelyik eltűnik közülük, s időközben újabbak jelentkeznek, miközben követjük a racionális természetünk által kijelölt utat. Raz azon az alapon védelmezi a politikai autoritást, hogy az autoritást a racionális önirányítás követelményeinek engedelmességgel fogadjuk el. Úgy gondolom, hogy amikor az autoritás elfogadását a racionális önirányítás érvével teszik védhetővé, akkor a racionális önirányítás követelményei közé tartozhat az is, hogy elfogadja az egyéni célok módosítását vagy körének kibővítését az autoritás tanácsára. Ily módon, az egyén céljainak az autoritást követve történő megváltoztatása az autonómia következtében történik. Nincs okunk azt gondolni, hogy az erkölcsi vagy a vallási autoritás ne volna védhető ezzel az érveléssel.

Az autonómia mai védelmezői és az autoritás hagyományos védelmezői általában azt feltételezik, hogy e két fogalomban olyan kevés a közös, hogy eleve reménytelen próbálkozni a párbeszéddel, célozza az bármely típusú – episztemikus, erkölcsi, vallási vagy politikai – autoritás védelmét is. Mindkét oldal egyetért abban, hogy reménytelenül megosztottak a kérdésben. Véleményem szerint tévednek. Az autoritás hagyományos formái védelmezhetők az autonómia értékének feltételezésével. Ha az autonómia hívei kifogást emelnek az erkölcsi vagy a vallási autoritással szemben, azt nem

tehetik azon az alapon, hogy az effajta autoritás ellentétben áll az autonómiával. Természetesen sokféle módon kritizálhatjuk az autoritás struktúráit és az autoritás gyakorlásának módját, de a fogalom lényegét érintő támadás egyszerűen nem állja meg a helyét.

VI. Irodalom – References

HURLEY, P. (2008): *A Concise Introduction to Logic*. Wadsworth, Belmont (CA).

LOCKE, J. (2009): *A Letter Concerning Toleration*. Classic Book America, New York. Magyarul (1973): *Levél a vallási türelemről*. Akadémiai Kiadó, Budapest. (ford. Halasy-Nagy J., az eredetivel egybevetette és átdolgozta Gecse G.).

RAZ, J. (1986): *The Morality of Freedom*. Clarendon Press, Oxford.

WOLFF, R. P. (1998): *In Defense of Anarchism*. University of California Press, Berkeley (CA).

Fordította: Nemes Krisztina